

<https://doi.org/10.53656/his2026-2-2-anc>

Civilization Boundaries
Цивилизационни граници

АНТИЧНА СЕРДИКА В ЗАПАДНИТЕ ПЪТЕПИСИ ОТ XVI – XVIII В.

Доц. д-р Иван Вълчев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Abstract. This study examines evidence concerning the ancient past and monuments of Sofia as reflected in foreign travel accounts from the sixteenth to the eighteenth centuries. Despite the growing interest in Antiquity across Europe during this period, references to the city’s archaeological remains are sparse and fragmentary. Most authors focused primarily on historical narratives rather than on material remains, with the notable exception of the Basilica of St. Sophia, which consistently attracted attention, albeit often described in a concise manner.

The research draws on a broad and diverse body of sources, including travelogues, itineraries, reports, and diplomatic accounts. It draws on both early printed books and modern critical editions of manuscripts, as well as relevant analytical studies. In addition, the study incorporates previously unpublished manuscripts preserved in archival collections in Vienna, Austria, alongside materials available on microfilm at the Central State Archives in Sofia.

The principal methodological approach is source-critical analysis applied to the heterogeneous evidence. This is complemented by a comparative method, which facilitates the identification of similarities, discrepancies, and recurring errors across different accounts. A contextual approach is also employed, situating the travel narratives within their broader framework.

The aim of the article is to trace how Sofia’s ancient past and its monuments were perceived and interpreted in foreign travel literature from the early sixteenth to the late eighteenth century. In doing so, it elucidates how foreign observers constructed and conveyed the city’s antiquity, and how their knowledge, misconceptions, and source dependencies contributed to shaping its historical image in the early modern period.

Travellers in the Ottoman Empire pursued a variety of objectives – religious, diplomatic, commercial, or scholarly – which is reflected in the heterogeneous character of their accounts. Their narratives were not always based on direct observation, often incorporating material derived from earlier ancient or contemporary authors. This practice contributed to a degree of standardization and to the repetition of inaccuracies. A particularly illustrative example is the problem of identifying ancient Serdica. Some

authors, influenced by the cartographic tradition stemming from Ptolemy, incorrectly equated Sofia with Ulpianum, while others identified it with Tibiscum.

Descriptions of the city's fortifications and other archaeological remains are infrequent and generally vague. Information concerning other antiquities—such as inscriptions, coins, and architectural fragments—is likewise limited.

The Basilica of St. Sophia occupies a central place in these accounts. It is associated with a range of origin narratives, variously attributing its construction to emperors such as Justinian or to legendary figures. Although its architectural features receive little detailed attention, the building is consistently perceived as a defining landmark of the city. Other ecclesiastical structures, such as the Rotunda of St. George, are only rarely mentioned.

The study highlights that foreign authors tended to rely more heavily on classical texts than on locally obtained information, a tendency that often resulted in inaccuracies. By contrast, local inhabitants—both Christian and Muslim—appear to have possessed a clearer understanding of the city's historical identity, although this knowledge was seldom systematized or mobilized for the preservation of its heritage. In conclusion, travel accounts constitute a valuable yet limited source for the study of Sofia's ancient past, reflecting both the intellectual interests and the methodological constraints of their authors.

Keywords: Sofia; ancient artefacts; ruins; St Sofia Basilica

Въведение

Древното минало на София винаги е привличало вниманието на чуждите пътешественици, преминали през седалището на бейлербея на Румелия. В достигналите до нас пътеписи, дневници и доклади от XVI – XVIII в. откриваме предимно сведения за историята на града и много по-рядко за археологически паметници. С право Росица Градева отбелязва, че въпреки нарасналия интерес към Античността римските останки в София не попадат във фокуса на чужденците (Gradeva 2021, p. 349). Единственото изключение е базиликата „Св. София“, но и за нея, като цяло, пътешествениците са лаконични. Тук е мястото да отбележа, че до първите десетилетия на XVIII в. няма нито едно изследване, посветено на античните паметници от Балканите¹, а споменаването им дължим или на интересите на авторите, или на желанието им да задоволят любопитството на бъдещите си читатели, за повечето от които Античността е основен елемент в образованието и културата им (Díaz-Andreu 2007, pp. 41 – 45).

Анализираните в настоящата статия източници са отдавна известни и неведнъж са привличали вниманието на изследователите още от края на XIX в. насам². Досега обаче те не са били пълноценно използвани като извори за античните паметници по българските земи. В края на 40-те години на XX в. Димитър П. Димитров споменава за идея да бъде написана история на археологическите проучвания у нас до Освобождението, като за основа послужат именно пътеписите, но за съжаление, този проект така и не е реализиран (Dimitrov 1947, p. 3, bel. 1). Най-пълно пътеписните сведенията са използвани от Михаил

Йонов. Авторът отбелязва, че старините винаги са привличали вниманието на пътешествениците, но самият Йонов не доразвива наблюденията си в тази насока (Yonov 1980, pp. 7 – 8, 20).

Пътувалите в пределите на Османската империя са хора, предприели това по различни причини и с различни интереси. Докато през XV в. те са основно поклонници на път за Светите земи, то от следващото столетие пътешествията са инспирирани най-вече от дипломатически и апостолически мисии, но също така и с търговски цели. От XVI в. са и първите „научни“ пътешествия из Османската империя. Пътеписите, макар и писани от лица, действително пътували из земите на султана, невинаги се основават на личните впечатления на пътуващите. Използването на литературни източници е обичайно явление за целия разглеждан период, а от края на XVI в. се налагат определени изисквания за този жанр произведения, включително и за това за какво трябва да бъде разпитано на място и впоследствие да бъде включено в печатните издания. Този факт, от своя страна, води до известна стандартизация, както и до възникването и утвърждаването на стереотипи, включително и за античните паметници (Brentjes 2016, pp. 449 – 450). Не всички чужденци обаче проявяват интерес към историята, културата и природата на земите, през които преминават. В зависимост от личните си интереси, но рядко и от интересите на бъдещите читатели, авторите включват различни детайли и подробности в текстовете си. Част от тях се стремят да локализират антични селища, докато за други по-важна е съвременната им топонимия. Публикуваните пътеписи служат и на съвременните им картографи, които не са имали възможност лично да посетят земите, които изобразяват. По този начин се получава една невинаги ясна смесица от антични и съвременни селищни имена, която, от своя страна, подвежда пътуващите и води до мултиплициране на грешките. Предпочитанията към знания, придобити от античните автори, а не на място, са водещи за целия разглеждан период и са най-ясно видими именно в топонимията, където са предпочитани отдавна забравени имена като Вавилон за Багдад и Картаген за Тунис например (Brentjes 2016, pp. xvii – xviii). Сходен е случаят, както ще стане ясно по-долу, и с античната Сердика.

Първите „научни експедиции“ в Османската империя са насочени главно към събиране на образци от растения, животни, лекарства, минерали и др. Част от тези начинания са спонсорирани от видни църковни и държавни дейци, включително от френския крал Луи XIV например. От първата половина на XVI в. датира и интересът към издирване и закупуване на ръкописи, но също така и на артефакти за т. нар. Wunderkammern и частни колекции (Brentjes 2016, pp. 439 – 440). Интересът обаче е насочен предимно към Константинопол, Сирия и Египет, докато за вътрешността на Балканите, включително и за София, подобни мисии липсват.

Голямата част от преминалите през Балканите и в частност през София и описали впечатленията си чужденци са членове на дипломатически мисии,

най-вече на Хабсбургски такива (Антун Вранчич, секретарите на Карел Рим и Давид Унгнад, Йохан Кемпелен, капитан Шад и др.), но също така на френски посолства (анонимният секретар на Луи де Е), както и на делегации от различни италиански държави (Катарина Дзен). Пътувалите самостоятелно са по-скоро изключения, докато към посланичествата често се присъединяват и частни лица, водени от любопитство (Ханс Дерншвам например). Последното важи най-вече за т.нар. Велики посолства от XVII и XVIII в., включващи десетки и дори стотици членове, немалко от тях благородници, придружавани от секретарите си (Джон Бърбъри). Това разнообразие от лица води до много различен характер на останените от тях писмени сведения – някои публикувани от самите автори, а други останали векове наред в ръкопис. Част от текстовете изобилстват с препратки към античните автори (Вранчич, Кемпелен) и показват живия интерес на авторите си към Античността, докато при други вниманието е привлечено предимно от хората и съвременния облик на земите, през които преминават (Yonov 1980, pp. 10 – 16).

Целта на настоящата статия е да проследи опознаването на древното минало и на античните паметници на София въз основа на чуждите пътеписи от началото на XVI до края на XVIII в. За осъществяване на така поставената цел е анализирана наличната в пътеписите информация, съпоставени са мненията на различните автори и е направен опит, за съжаление, невинаги успешен, да бъде изяснен произходът на част от твърденията. Изследването е основано на старопечатните книги или съвременните критични издания на останалите в ръкопис съчинения. Копия на микрофилм на немалка част тях са налични в Централния държавен архив в София, а дигитализирани варианти на непубликуваните ръкописи на генерал д'Арш, Йохан Кемпелен и капитан Шад, съхранявани във Виена, ми предостави доц. д-р Мария Баръмова, за което ѝ благодаря.

Името на града

Всички пътешественици познават селището под името София, а немалко от тях отбелязват, че то е изведено от названието на базиликата „Св. София“. Още в края на XV в. италианецът Антонио Бонфини посочва, че градът преди това се е наричал Сардика³ по имената на племената сарди и даки, които го населявали (Bonfinis 1771, p. 457). Въпреки коректната бележка на Бонфини идентифицирането на римска Сердика със София остава дискуссионно дори до средата на XVIII в. Първият обстоен опит да бъде открито древното име на София, принадлежи на хабсбургския пратеник до Високата порта Антун Вранчич (1553 г.). За възстановяване на историческата география на Балканите Вранчич разчита основно на автора от II в. сл. Хр. Клавдий Птолемей. Неговата „География“ е особено популярна през XV и първата половина на XVI в., претърпява множество издания в оригинал и превод и въз основа на нея са изработени немалко карти (Danova 2010, pp. 76 – 80). На разположение хабсбургският дипломат

имал т.нар. Девета карта на Европа и въз основа на нея той идентифицира селищата от Белград до Одрин. Така, позовавайки се на безспорния за времето си авторитет на Птолемей, Вранчич заключава, че София е древният град Улпианум (*Ulpianum*) (Verantius 1774, p. xvii; Yonov 1979, p. 174⁴). Наистина, в различните издания на въпросната Девета карта на Европа на изток от Ниш (*Nissa*) е поставен град с името *Ulpianum*⁵, а Сердика изобщо отсъства. Освен това Вранчич и съвременниците му приемат, че границата между римските провинции Горна Мизия и Тракия е в района на прохода Траянови врата, а не западно от Пирот, както е в действителност. И тъй като Сердика е в Тракия, то тя би трябвало да бъде търсена източно от споменатия проход.

Пътният дневник на Вранчич е публикуван за първи път едва през 1774 г., но неговата идея се оказва много популярна, особено сред обвързаните с Хабсбургската империя пътешественици. Пътувалият заедно с него по време на второто му пратеничество (1567 г.) Маркантонио Пигафета също е на мнение, че София е Улпианум. Той обаче е първият, който изрично посочва, че градът е издигнат от и наречен на римския император Марк Улпий Траян (Pigafetta 1585, pp. 123 – 124; Danova 2010, pp. 361 – 362). Сходни сведения дават и двама анонимни автори, описали пътуванията съответно на Карел Рим (1571 г.) (Vriendt 1971, p. 163; Yonov 1977, pp. 241 – 242) и Давид Унгнад (1572 г.). Вторият предава името под формата Улпио, *Ulpio* (Omichius 1582, s.p. [24 май]; Yonov 1979, p. 313). Доколкото ми е известно, Улпианум повече не се споменава във връзка със София. Всъщност употребата му е в един съвсем кратък период от около 20 години. Несъмнено информация за пътя е обменяна между членовете на отделните Хабсбургски пратеничества и това довежда до мултиплициране на грешката, в основата на която са наблюденията на Вранчич.

Най-категоричен противник на идентифицирането на римска Сердика със София е Йохан Кемпелен, включен като официален историограф във Великото посолство на граф Антон Корнфиц фон Улфелд (1740 – 1741 г.). Според него древният град трябва да се търси при Пирот. Аргументите му за това са откритите там останки от стари сгради и особено древните монети, носещи надпис Улпия Сердика. В подкрепа на идеята си авторът посочва и факта, че в София няма следи от крепостни стени, каквито има в Пирот, а Прокопий Кесарийски (VI в.) изрично пише, че Юстиниан I е възстановил стените на Сердика. Кемпелен се позовава и на турското име на селището – Шаркьой, което предава като Сардкьой (*Sard koi*) и тълкува като град Сард⁶.

За френските пътешественици от XVII и XVIII в. няма съмнение, че София е античната Сердика. В тази връзка, особено любопитно е сведението на анонимния автор, описал пътуването на френския посланик Луи де Е, барон дьо Корманен (1621 г.). Той посочва, че според някои София е споменатият от Птолемей Тибиск (*Tibisque*). От хората в града обаче научил, че това е древната Сардика (*Sardique*) (Anonymous 1624, p. 69; Tsvetkova (ed.) 1975, p. 201). Co-

фия е Сардика и за Луи Жедоен (Voppe 1909, p. 52; Tsvetkova (ed.) 1975, p. 212), А. дьо ла Мотре (Motraye 1727, p. 158; Tsvetkova (ed.) 1975, p. 294), капитан Шад⁷ и Луи-Огюст Феликс Божур (Beaujour 1829, p. 455; Tsvetkova (ed.) 1975, p. 421).

Твърдението, че София в миналото се е наричала Тибискум (Tibiscum), срещаме и в пътеписа на англичанина Джон Бърбъри (Burbury 1671, p. 132). Античният Тибискум всъщност се намира в Дакия, т.е. северно от река Дунав, и в случая явно става дума за грешка. Възможно е първоизточник на това твърдение да е италианският географ от XVI в. Джовани Антонио Маджини. В своя труд *Geographiae universae* цитираният автор посочва, че София е Тибискум на Птолемей (Mangini 1596, fol. 271r), а твърдението му е предадено дословно от анонимния автор от 1621 г.

Идентифицирането на древна Сердика със София се оказва проблемно основно за авторите, обвързани с дипломатическите мисии на Хабсбургите. Версията за Улпианум съществува за кратко време и вероятно е резултат от грешката на Вранчич. Във френските източници проблемът сякаш е решен още от анонимния автор, пътувал с Луи де Е. Любопитно е разминаването в мненията на Йохан Кемпелен и капитан Шад, пътували с мисията на граф Улфелд. Докато за първия, родом от Пресбург (Братислава), Сердика несъмнено е при Пирот, то за произхождащия вероятно от Испанска Нидерландия и писал на френски език Шад София е наследник на античната Сардика. Може би не е случайно, че църквата, в която е бил проведен известният Сердикийски събор, е спомената само от двама французи (вж. по-долу). Доколкото ми е известно, първото картографско идентифициране на София със Сердика се среща в картата *Cours du Danube* на френския картограф Николас Сансон, отпечатана в Париж през 1665 г. – т.е. отново е налице връзка с френската историографска традиция.

В същото време, за местните духовници и книжовници още от XV и XVI в. няма съмнение, че техният град е старата Сардика, или както е изписвано името – Сардакия (Iliev 1942, p. 189 с лит.; Dancheva-Vasileva 2015, pp. 449 – 450 с лит.). Възможно е сведението на Бонфини, макар и индиректно, да е почерпано именно от софийски жители – на места авторът споменава, че за част от събитията, свързани с походите на Владислав Варненчик, е научил от участници в кампаниите (Bonfinis 1771, p. 460). Категоричното твърдение на италианеца обаче не е общоприето. Локализацията на древната Сердика вълнува европейските хуманисти от XVI и XVII в. най-вече във връзка със Сердикийския църковен събор от 343 г. Проблемът е обстойно разгледан още през 60-те години на XVII в. от католическия софийски архиепископ Петър Богдан в неговия, за съжаление, непубликуван и за дълго смятан за изгубен труд *De antiquitate Paterni soli et de rebus Bulgaricis*. В ръкописа си авторът отделя няколко страници на въпроса за изясняване на мястото на провеждане на събора, аргументирано отхвърля версиите за Сарди в Мала Азия и за о-в Сардиния и убедително доказва, че дълго търсената Сердика е съвременният град София (Petrus Deodatus 2020, pp. 68 – 87).

Предвид познанията на местните хора за старото име на техния град изглежда странна най-малко появата на името Улпианум. Вранчич, самият той хърватин и съответно разбиращ български език, е предал легенда от местните хора за строежа на базиликата „Св. София“, но или те не са му казали за Сердика, или той не е приел техните сведения за достоверни и съответно не ги е споменал в бележките си. Информацията „от първа ръка“ на анонимния секретар на Луи де Е вероятно е получена от местните католици – авторът отбелязва, че в София има католическа общност от около 100 човека, повечето от тях дубровнишки търговци. А написаното от Петър Богдан ясно показва, че познания за старото име на града има не само сред православните книжовници.

Крепостните стени на Сердика

Всички чужденци, оставили сведения за османска София, отбелязват, че градът не е укрепен с крепостни стени. В случая те имат предвид функциониращи фортификационни съоръжения, докато останките от крепостта на стара Сердика са споменати от малцина пътешественици.

Най-ранните сведения за укрепленията на София дължим на Бертрандон дьо ла Брокиер, преминал през Балканите в 1433 г. Той отбелязва, че някога градът трябва да е бил много голям, ако се съди по крепостната му стена, която обаче е разрушена до основи (Broquière 1892, p. 201; Tsvetkova (ed.) 1975, p. 55). С право Р. Градева посочва, че в случая вероятно става дума за останките от стените на късноримското разширение на Сердика, т.нар. Сердика II (Gradeva 2016, p. 169).

Посетилият София през 1553 г. Вранчич посочва, че на места все още се виждат останки от старите градски стени (Verantius 1774, p. xxxi; Yonov 1979, p. 186). Анонимният автор, описал пътуването на Карел Рим през 1571 г., отбелязва, че при влизането в София, където било турското гробище, се виждали останки от кастел (*casteel*), построен от Траян (Vriendt 1971, p. 164; Yonov 1977, pp. 241 – 242). За старите стени на разрушения древен град Улпио говори и авторът, водил дневник за пътуването на Давид Унгнад. Според него тези стени били видими в предградие на София (Omichius 1582, s.p. [24 май]; Yonov 1979, p. 313). Пътувалият с френския дипломат Луи де Е анонимен автор посочва, че на разстояние два-три изстрела с мускет северно от София се намирили останките на древния град Сардика (Anonymous 1624, p. 69; Tsvetkova (ed.) 1975, p. 201). Герард Корнелиус фон ден Дриш (1718 г.) пише за руини на замък (*Schloß*), намиращи се от лявата страна при влизане в София от Ниш (Driesch 1723, p. 89; Yonov 1986, p. 242).

Разгледаните по-горе сведения за останки от крепостни стени са много общи и кратки. Там, където авторите са споделили повече информация, става ясно, че видените от тях руини трябва да се свържат със северното разширение на Сердика от края на III – началото на IV в. Следи от тези стени са били добре видими

до края на XIX в. Укрепленията на т.нар. Сердика I обаче явно са били почти напълно обезличени към началото на XVI в., поради което и немалко автори твърдят, че не са видели дори руини от градски стени.

Базиликата „Св. София“

Късноантичната църква „Св. София“ неизменно е привличала вниманието на чужденците, преминавали през София, и почти няма пътепис, в който тя да не е спомената. Изворите за историята на храма са издирени и анализирани в голямата си част още в началото на XX в. от Богдан Филев (Filov 1913, pp. 114 – 120, 148 – 157), а наскоро отново бяха обстойно разгледани от Р. Градева (Gradeva 2016, pp. 171 – 182) и Делян Русев (Rusev 2021, pp. 197 – 213), поради което тук няма да се спирам подробно на тях.

Най-ранното споменаване на храма, макар и не в пътепис, е на Анто-нио Бонфини, който изрично приписва строежа му на император Юстиниан (Bonfinis 1771, p. 457). В средата на XVI в. местните жители разказали на Вранчич, че гръцки император и неговата съпруга, които почитали св. Со-фия, построили в нейна чест два храма – мъжът в Константинопол, а жена-та в Улпианум. Оттогава името Улпианум било забравено и заменено със София (Verantius 1774, p. xxxi; Yonov 1979, p. 186). Император Юстиниан е посочен като строител на базиликата от анонимния автор, описал пътува-нето на граф Лесли (Anonymous 1665, p. 12; Yonov 1986, p. 100), и от също анонимния съставител на описание на османските провинции от 1671 г.⁸ По-сетилият София през 1682 г. Джовани Беналя предава легенда, според която сградата е издигната от София, дъщеря на Константин и Елена. Тя починала в града и била погребана в една ниша в храма (Benaglia 1685, pp. 48 – 49; Yonov 1986, p. 177). Две десетилетия по-късно и генерал Д’Арш (1700) от-белязва, че църквата е построена от принцеса със същото име, която била погребана там⁹. Много по-словоохотлив е Герард Корнелиус фон ден Дриш. Той предава история за основаването на града и на храма, разказана му от местните жители. Според тази версия възникването на селището се свързва със София, съпруга на император Юстин II. Дриш обаче отхвърля това и твърди, че градът е основан от Юстиниан (Driesch 1723, p. 89; Yonov 1986, p. 242).

Архитектурният облик и състоянието на „Св. София“ също привличат вни-манието на пътешествениците. Корнелий Дуплиций Шепер (1533 г.) отбеляз-ва, че мюсюлманите неведнъж са се опитвали да разрушат сградата, но на-празно (Scherper 1857, p. 194; Yonov 1979, p. 162). Няколко години по-късно, през 1550 г., венецианският пратеник Катарино Дзен споменава, че църквата, на която е наречен градът, е в голямата си част в руини. Местните жители му казали, че турците са опитали да възстановят сградата няколко пъти, но сте-ните не издържали и те се отказали (Matković 1878, pp. 210 – 211). Вранчич

не е успял да посети сградата, която към момента не се използвала, и само посочва, че в града имало храм с гръцки строеж и внушителна големина (Verantius 1774, р. xxxi; Yonov 1979, р. 186). Съвсем кратки са сведенията и на пътувалия с Вранчич Ханс Дерншвам. Той допълва, че базиликата е използвана за склад за оръжие и за съхранение на плячка (Dernschwam 2014, р. 17; Yonov 1979, р. 239). Повече информация за храма дава авторът на пътеписа от 1571 г. Той посочва, че сградата е построена по подобие на „Св. София“ в Константинопол. Също така отбелязва, че само входната ѝ част е била превърната в джамия, а останалата все още била празна. Авторът научил от местните турци, че няколко пъти правели опити да разрушат сградата, но винаги умирали по един човек, поради което решили да я оставят да се срути от само себе си (Vriendt 1971, р. 163; Yonov 1977, pp. 241 – 242). Паул Тафернер, пътувал с посолството на граф Лесли, посочва, че „Св. София“ е построена кръстовидно и е от християнско време, но към момента е превърната в джамия (Tafferner 1668, р. 42; Yonov 1986, р. 105).

Авторът на анонимното описание на османските провинции от 1671 г. определя „Св. София“ като най-забележителната сграда в града. В този ръкопис за първи път са отбелязани и размерите на сградата – 60 крачки дължина и 30 крачки ширина. При някогашния олтар, в основите на сградата, местните християни са показвали някакво засводено помещение, в което бил погребан св. Йероним. Мюсюлманите запазили това помещение, защото всеки, който се захванел да го разруши, паднал внезапно болен и парализиран¹⁰. За тайна капела, съхраняваща много мощи на светци, говори и Джовани Киаромани (1659 г.). Турците се опитвали да проникнат в този параклис, но неуспешно. Поради това там поставили пазач, който да не допуска християните (Danova 2017, pp. 194 – 195). Вероятно, както предполага Б. Филов, в случая става дума за някоя от късноантичните гробници под основите на храма (Filov 1913, р. 154).

Наскоро Д. Русев убедително показва, че поне част от легендите за възникването на селището и за изграждането на базиликата „Св. София“ са битували сред мюсюлманското население на града и чрез него са достигнали до чуждите автори (Rusev 2021, pp. 197 – 213). За версиите обаче, в които като основатели на храма са посочени императорите Константин, Юстиниан или Юстин, би могло да се допусне информацията да е предадена от пребиваващите в София дубровнишки търговци и членове на местната католическа общност, сред която, както стана ясно, има познания за миналото на града. Въпреки интереса към базиликата сведенията за нея са съвсем кратки, а когато е дадена повече информация, тя е свързана с легендите за изграждането на храма, но не и с неговия архитектурен облик. Капитан Шад дори отхвърля възможността това да е Юстиниановата църква, дала името на града, защото счита строежа за твърде скромнен за великия император¹¹.

Други църкви в София

Ротондата „Св. Георги“, доколкото ми е известно, е привлякла вниманието единствено на Стефан Герлах (1578 г.). Той отбелязва, че до къщата, в която били настанени, имало една висока кръгла кула, която допреди 40 години била българска черква, но след това е превърната в джамия (Gerlach 1674, p. 521; Yonov 1979, p. 346). Любопитно сведение дава французинът Луи Жедоен, посетил София през 1624 г. Според него между града и Витоша се виждал малък параклис, където някога е заседавал прочутият Сардикийски събор (Ворре 1909, p. 52; Tsvetkova (ed.) 1975, p. 212). Сходна информация дава и друг французин – Венсан Стохов (1630 г.). На излизане от София в посока към Пловдив, при село *Oruitro* (?), се виждали развалини, за които се говори, че са на манастир, в който бил свикан Сардикийският събор (Stochove 1643, pp. 31 – 32; Tsvetkova (ed.) 1975, p. 217).

Други старини

Сведенията за други старини в София са много оскъдни. Вранчич говори общо за развалини и посочва, че в града са откривани римски монети (Verantius 1774, p. xxxi; Yonov 1979, p. 186). Стефан Герлах закупил в безистена 21 езически монети, *heidnische Pfening* (Gerlach 1674, p. 521; Yonov 1979, p. 346). Възможно е в случая авторът да има предвид антични монети. Джовани Киаромани посочва, че в околностите на София местните селяни често откривали монети с образа на Елена, майката на император Константин Велики (Danova 2017, p. 195). Анонимният автор, описал пътуването на Карел Рим, отбелязва, че при влизането в София, в предградие на града, видели основи на каменен мост, построен по нареждане на император Траян (Vriendt 1971, p. 163; Yonov 1977, pp. 241 – 242). При посещението си в София Йохан Кемпелен вижда и преписва два надписа – един на латински език и един на гръцки. Към ръкописа му е приложена и рисунка на гръцкия надпис¹². Капитан Шад отбелязва няколко гръцки надписа, може би предадените от Кемпелен, а също така мраморни архитрави и фронтон. За съжаление обаче, не дава повече сведения за паметниците¹³.

Дискусия

Прегледът на чуждите пътеписи показва, че информацията за антични паметници в София е много оскъдна. В това отношение обаче седалището на бейлербея на Румелия не е изключение. Данните за старини са много малко и за Белград, Ниш, Пловдив и Одрин. Чуждите пътешественици обаче са наясно, че пътуват през земи, попадали някога в пределите на Римската империя, и търсят следите от отминалото величие. Няколко латински надписа в Ниш и Мустафа паша паланка са многократно преписвани и публикувани, обичайно са отбелязвани останките от древен път, прокарването на който е приписвано на римските императори, не е подминавана и арката в прохода Траянови врата (Omiclius

1582, s.p. [23 май]; Verantius 1774, pp. xxi – xxiv, xxxiv; Driesch 1723, pp. 460 – 465; Dernschwam 2014, pp. 10 – 13, 260 – 261). Тази информация е включвана от авторите, които несъмнено са искали да блеснат с ерудицията си и да бъдат интересни за читателите си, но също така и в останалите и до днес в ръкопис пътни дневници и отчети. Античната история и култура, както посочих в самото начало, са неизменна част от образованието, но и от живота на европейския елит, с който под една или друга форма са свързани всички разгледани тук автори. Чужденците, като цяло обаче, нямат съвсем ясна представа за историческата география, включително за пределите на римските провинции. Всичко това дава отражение в достигналите до нас пътеписи, ясен израз на което е проблемът с локализирането на античната Сердика.

В това, че София е стар град съмнение няма, въпросът е по-скоро колко е старо селището. Дали още Траян основава градския център, или той е дело на Юстиниан? Или пък на легендарната принцеса София? Различните автори застъпват различни гледни точки, а Врачич и Кемпелен подхождат към въпроса като истински изследователи на Античността. И двамата грешат, но това са едни от първите опити с научни аргументи да бъде възстановена историческата география на Балканите. Те обаче подхождат като „кабинетни“ учени, основаващи се най-вече на древните автори и същевременно подценяващи или изцяло пренебрегващи получената „на терен“ информация. А това, в крайна сметка, довежда и до погрешни заключения.

Местните хора, християни и мюсюлмани, определено имат познания за миналото на своя град. Българските книжовници, за разлика от ерудираните чужденци от XVI в., са наясно със старото име на селището. Но дали българите са тези местни хора, информирали пътувалия с Луи де Е анонимен автор, че София не е Тибиск, а Сердика, и дори са му показали руините на древния град? Въпросът остава без отговор. В София обаче пребивават и немалък брой дубровнишки търговци, при които отсядат част от пътуващите (Omiclius 1582, s.p. [24 май]; Gerlach 1674, p. 20; Schepper 1857, p. 194), съществува и католическа общност със своя църква, в която дипломатите са присъствали на литургия (Anonymous 1665, p. 12; Tafferner 1668, p. 42). Много вероятно ми се струва именно на софийските католици да се дължи немалко от споделената в пътеписите информация, както и някои от легендите за основаването на града и на храма. Независимо какъв е отговорът на поставените въпроси, факт е, че античното минало и паметници на София не са издирвани, описвани и опазвани от жителите на града, а всъщност точно обратното.

Благодарности и финансиране

Това изследване е финансирано от Европейския съюз – NextGenerationEU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект No BG-RRP-2.004-0008.

БЕЛЕЖКИ

1. За сравнение първото цялостно проучване върху античните паметници на Атина датира едва от 1762 г. (Stuart, Revett 1762).
2. Преглед на проучванията до 1980 г. е направен от М. Йонов (Yonov 1980, pp. 21 – 26), поради което тук няма да се спирам подробно на въпроса. По-късните изследвания ще бъдат цитирани на съответните места в текста.
3. Античното име на София е Сердика. По този начин то е изписвано в надписите и върху сечените в града монети. Още от II в. обаче в писмените извори е засвидетелствана и формата Сардика, която по-късно се налага като обичайна. Поради това и всички пътешественици наричат града Сардика, а формата Сердика остава непозната. За различните варианти на изписването на името Сердика вж.: Mihailov 1966, pp. 23 – 24 с лит. и Dancheva-Vasileva 2015, *passim*.
4. За улеснение на читателя ще бъдат посочвани и препратки към съответния български превод на цитираните пасажи.
5. Всъщност става дума за римската *Ulpiana* (край Грачаница, Косово), разположена югозападно, а не източно от Ниш.
6. Kempelen, ... de: Descriptio itineris legatorum Caroli VI. a. 1740 ad Mahmud Turcarum imperatorem missorum. Wien, Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB), Cod. 8640, f. 42r – 42v. Български превод: Yonov 1986, pp. 305 – 306.
7. Schad, ... Le capitaine: Récit du voyage au Levant ... la suite de l'ambassade impériale a. 1740. ÖNB, Cod. 8606 HAN MAG, f. 120r – 120v. Български превод: Yonov 1986, p. 396.
8. Von Beschaffenheit und Eigenschafft der Türkischen Provinzen, Stätte und Plätze, so vile deroselben auf einer Rayße von Wienn nach Constantinopl und von dannen weiters in Anatolien seind betroffen worden im Jahr 1671. ЦДА, КМФ 03, инв. № 258/2. Оригиналът се съхранява в Австрийската национална библиотека: ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken (HAN), Sammlung von Handschriften und alten Drucken (HAN – MAG), Cod. Ser. n. 3807, f. 42v – 43r. Български превод: Yonov 1986, p. 121.
9. Extrait des Mémoires du General. Lieut. d'Arsch au retour de la Perse en 1700 depuis Constantinople à Vienne Österreichische Staatsarchiv. Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Handschriften Weiss 385, f. 12v. Български превод: Yonov 1986, p. 225.
10. ЦДА, КМФ 03, инв. № 258/2 = ÖNB, HAN – MAG, Cod. Ser. n. 3807, f. 42v – 43r. Български превод: Yonov 1986, p. 225.
11. ÖNB Cod. 8606 HAN MAG, f. 120r–v. Български превод: Yonov 1986, p. 396.
12. ÖNB Cod. 8640, f. 43r – 44r. Български превод: Yonov 1986, p. 307.
13. ÖNB Cod. 8606 HAN MAG, f. 120v. Български превод: Yonov 1986, p. 397.

ЛИТЕРАТУРА

- ГРАДЕВА, Р., 2021. София на границата на две епохи (втората половина на XIV – началото на XVI век). *Bulgaria Mediaevalis*, Т. 12, № 1, с. 341 – 365. ISSN: 1314-2941.

- ДАНОВА, П., 2010. *България и българите в италианската географска книжнина (XIV – XVI век)*. София: Парадигма. ISBN: 978-954-326-131-4.
- ДАНОВА, П., 2017. *Джовани Киаромани и неговото пътуване от Виена до Бурса през 1659 г.* София: Парадигма. ISBN: 978-954-326-329-5.
- ДАНЧЕВА-ВАСИЛЕВА, А., 2015. Имената на София през вековете. *Vulgaria Mediaevalis*, Т. 6, № 1, с. 429 – 452. ISSN: 1314-2941.
- ДИМИТРОВ, Д., 1947. Археологическите изследвания на граф Луиджи Марсили из българските земи в края на XVII век. *Годишник на Софийския университет, Историко-филологически факултет*, Т. 43 [1946/47], с. 2 – 62.
- ИЛИЕВ, Г., 1942. Сведения за град София през XVI век. *Известия на семинарите при Историко-филологическия факултет на университета „Свети Климент Охридски“ – София*, Т. 1, № 1, с. 181 – 226.
- ЙОНОВ, М., 1977. Два фламандски пътеписа за българските земи от втората половина на XVI в. *Известия на държавните архиви*, Т. 34, с. 233 – 256.
- ЙОНОВ, М., 1979. *Немски и австрийски пътеписи за Балканите XV – XVI в.* София: Наука и изкуство.
- ЙОНОВ, М., 1980. *Европа отново открива българите. Българите и българските земи през погледа на чужди пътешественици, XV – XVIII в.* София: Народна просвета.
- ЙОНОВ, М., 1986. *Немски и австрийски пътеписи за Балканите XVII – XVIII в.* София: Наука и изкуство.
- ПЕТЪР БОГДАН, 2020. *За древността на бащината земя и за българските дела*. Критично издание, превод и коментар Цветан Василев. София: УИ „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-07-5045-3.
- РУСЕВ, Д., 2021. Османската легенда за основаването на София и на църквата „Св. София“. В: ПРЕШЛЕНОВА, Р. (съст.). *Градът на Балканите: пространства, образи, памет*, с. 197 – 215. София: ИБЦТ – БАН. ISBN: 978-619-7179-25-5.
- ФИЛОВ, Б., 1913. *Софийската църква Св. София*. София: Софийско археологическо дружество.
- ЦВЕТКОВА, Б. (ред.), 1975. *Френски пътеписи за Балканите XV – XVIII век*. София: Наука и изкуство.
- BEAUJOUR, F., 1829. *Voyage militaire dans l'empire Othoman, ou description de ses frontières et de ses principales défenses, soit naturelles soit artificielles*, vol. 1. Paris: Firmin Didot.
- ВОРПЕ, А., 1909. *Journal et correspondance de Gêdoyn „Le Turc“, consul de France a Alep, 1623 – 1625*. Paris: Typographie Plon-Nourrit.

- BRENTJES, S., 2016. *Travellers from Europe in the Ottoman and Safavid Empires, 16th – 17th centuries. Seeking, Transforming, Discarding Knowledge*. London – New York: Routledge. ISBN: 978-1-4094-0533-7.
- BROQUIÈRE, B. de la, 1892. *Le voyage d'Outremer de Bertrandon de la Broquière*. Publié et annoté par Ch. Schefer. Paris: Ernest Leroux.
- DERNSCHWAM, H., 2014. *Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55)*. Herausgegeben von Franz Babinger. Ins Neuhochdeutsche übersetzt von Jörg Riecke. Berlin: Duncker & Humboldt. ISBN 978-3-428-53768-6.
- DÍAZ-ANDREU, M., 2007. *A World History of Nineteenth-Century Archaeology. Nationalism, Colonialism, and the Past*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-921717-5.
- GRADEVA, R., 2016. Late Antique church buildings in Ottoman Sofia, fifteenth to beginning of nineteenth centuries. In: HARTMUTH, M. (ed.). *Christian art under Muslim rule. Proceedings of a workshop held in Istanbul on May 11/12, 2012*, pp. 167 – 193. Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten. ISBN: 978-90-6258-338-6.
- MATKOVIĆ, P., 1878. Dva talijanska putopisa po balkanskom poluotoku iz XVI. vieka. *Starine*, vol. X, pp. 201 – 256.
- MIHAILOV, G., 1966. *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, vol. IV. Serdicae: In aedibus typographicis Academiae Litterarum Bulgaricae.
- SCHEPPER, C. D., 1857. Missions diplomatiques de Corneille Duplicius De Schepper dit *Scepperus*, ambassadeur de Christiern II, de Charles V, de Ferdinand Ier et de Marie, reine de Hongrie, Gouvernante des Pays-Bas, de 1523 à 1555. Par Mr le Baron de Saint Genois et G.-A. Yssel de Schepper. *Mémoires de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, vol. 30, pp. 1 – 231.
- VRIENDT, S. de, 1971. *Reyse van Bruussele vut Brabant te Constantinopels in Thracycen en reyse van Weenen in Hoosteryc te Constantinopels in Thracycen. Twee reisjournaals uit de jaren 1570 – 1585*. Gent: Secretariaat van de koninklijke vlaamse academie voor taal- en letterkunde.

Acknowledgements & Funding

This study is financed by the European Union – NextGenerationEU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project No BG-RRP-2.004-0008.

REFERENCES

- BEAUJOUR, F., 1829. *Voyage militaire dans l'empire Othoman, ou description de ses frontières et de ses principales défenses, soit naturelles soit artificielles*, vol. 1. Paris: Firmin Didot.

- BOPPE, A., 1909. *Journal et correspondance de Gédoyen "Le Turc", consul de France a Alep, 1623 – 1625*. Paris: Typographie Plon-Nourrit.
- BRENTJES, S., 2016. *Travellers from Europe in the Ottoman and Safavid Empires, 16th – 17th centuries. Seeking, Transforming, Discarding Knowledge*. London – New York: Routledge. ISBN: 978-1-4094-0533-7.
- Broquiére, B. de la, 1892. *Le voyage d'Outremer de Bertrandon de la Broquiére*. Publié et annoté par Ch. Schefer. Paris: Ernest Leroux.
- DANOVA, P., 2010. *Bulgaria i balgarite v italianskata geografska knizhnina (XIV – XVI vek)*. Sofia: Paradigma [in Bulgarian]. ISBN: 978-954-326-131-4.
- DANOVA, P., 2017. *Dzhovani Kiaromani i negovoto patuvane ot Viena do Bursa prez 1659 g*. Sofia: Paradigma [in Bulgarian]. ISBN: 978-954-326-329-5.
- DANCHEVA-VASILEVA, A., 2015. Imenata na Sofia prez vekovete. *Bulgaria Mediaevalis*, vol. 6, no. 1, pp. 429 – 452. ISSN: 1314-2941. [in Bulgarian].
- DERNSCHWAM, H., 2014. *Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55)*. Herausgegeben von Franz Babinger. Ins Neuhochdeutsche übersetzt von Jörg Riecke. Berlin: Duncker & Humboldt. ISBN 978-3-428-53768-6.
- DÍAZ-ANDREU, M., 2007. *A World History of Nineteenth-Century Archaeology. Nationalism, Colonialism, and the Past*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-921717-5.
- DIMITROV, D., 1947. Arheologicheskite izsledvania na graf Luidzhi Marsili iz balgarskite zemi v kraya na XVII vek. *Godishnik na Sofijskia universitet, Istoriko-filologicheski fakultet – Annuaire de l'Université de Sofia, Faculté Historico-philologique*, vol. 43 [1946/47], pp. 2 – 62. [in Bulgarian].
- FILOV, B., 1913. *Sofijskata tsarkva Sv. Sofia*. Sofia: Sofijsko arheologicheskoto druzhestvo [in Bulgarian].
- GRADEVA, R., 2016. Late Antique church buildings in Ottoman Sofia, fifteenth to beginning of nineteenth centuries. In: HARTMUTH, M. (ed.). *Christian art under Muslim rule. Proceedings of a workshop held in Istanbul on May 11/12, 2012*, pp. 167 – 193. Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten. ISBN: 978-90-6258-338-6.
- GRADEVA, R., 2021. Sofia na granitsata na dve epohi (vtorata polovina na XIV – nachaloto na XVI vek). *Bulgaria Mediaevalis*, vol. 12, no. 1, pp. 341 – 365 [in Bulgarian]. ISSN: 1314-2941.
- ILIEV, G., 1942. Svedenia za grad Sofia prez XVI vek. *Izvestia na seminarite pri Istoriko-filologicheskia fakultet na universiteta "Sveti Kliment Ohridski" – Sofia*, vol. 1, no. 1, pp. 181 – 226 [in Bulgarian].
- MATKOVIĆ, P., 1878. Dva talijanska putopisa po balkanskom poluotoku iz XVI vieka. *Starine*, vol. X, pp. 201 – 256.

- MIHAILOV, G., 1966. *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, vol. IV. Serdicae: In aedibus typographicis Academiae Litterarum Bulgariae.
- PETRUS DEODATUS, 2020. *De antiquitate Paterni soli et de rebus Bulgaricis*. Editio critica, translatio et commentarius Tsvetan Vasilev. Serdicae: Aedibus universitatis Serdicensis Sancti Clementis Achridensis. ISBN 978-954-07-5045-3.
- RUSEV, D., 2021. Osmanskata legenda za osnovavaneto na Sofia i na tsarkavata "Sv. Sofia". In: PRESHLENOVA, R. (sast.). *Gradat na Balkanite: prostranstva, obrazi, pamet*, pp. 197 – 215. Sofia: IBTsT–BAN [in Bulgarian]. ISBN: 978-619-7179-25-5.
- SCHEPPER, C. D., 1857. Missions diplomatiques de Corneille Duplicius De Schepper dit *Scepperus*, ambassadeur de Christiern II, de Charles V, de Ferdinand Ier et de Marie, reine de Hongrie, Gouvernante des Pays-Bas, de 1523 à 1555. Par Mr le Baron de Saint Genois et G.-A. Yssel de Schepper. *Mémoires de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, vol. 30, pp. 1 – 231.
- TSVETKOVA, B. (ed.), 1975. *Frenski patepisi za Balkanite XV – XVIII vek*. Sofia: Nauka i izkustvo. [in Bulgarian].
- VRIENDT, S. de, 1971. *Reyse van Briussele vut Brabant te Constantinopels in Thracyen en reyse van Weenen in Hoosteryc te Constantinopels in Thracyen. Twee reisjournaals uit de jaren 1570 – 1585*. Gent: Secretariaat van de koninklijke vlaamse academie voor taal- en letterkunde.
- YONOV, M., 1977. Dva flamandski patepisa za balgarskite zemi ot vtorata polovina na XVI v. *Izvestia na darzhavnite arhivi*, vol. 34, pp. 233 – 256. [in Bulgarian].
- YONOV, M., 1979. *Nemski i avstriyski patepisi za Balkanite XV – XVI v*. Sofia: Nauka i izkustvo. [in Bulgarian].
- YONOV, M., 1980. *Evropa otново otkriva balgarite. Balgarite i balgarskite zemi prez pogleda na chuzhdi pateshestvenitsi, XV – XVIII v*. Sofia: Narodna prosveta. [in Bulgarian].
- YONOV, M., 1986. *Nemski i avstriyski patepisi za Balkanite XVII – XVIII v*. Sofia: Nauka i izkustvo. [in Bulgarian].

Старопечатни книги / Early printed books

- ANONYMOUS, 1624. *Voiage de Levant: fait par le commandement du Roy en l'année 1621 par le S. D. C*. Paris: Adrian Taupinar.
- ANONYMOUS, 1665. *Continuirende Relation, Wie Jhro Hoch=Gräffl. Excellentz Der Röm: Kayserl: Mayest: an die Ottomanische Porten Respectivè destinirter Herr Ambassiator Jhre Reise vom 26. Junij biß den 17. Monats Julij/ instehenden 1665. Jahres auß dem Gezelt bey Belgrad gegen Adrianopel fortgesetzt/ vnd was dißfals Täglichen Passiret*. Ohne Ort.

- BENAGLIA, G., 1685. *Relatione del Viaggio fatto à Constantinopoli, e ritorno in Germania, dell' Illustrissimo Signor Conte Alberto Caprara, Gentiluomo della Camera dell' Imperatore e da esso mandato come Internuntio Straordinario, e Plenipotentiaro per trattare la continuatione della Tregua.* Venetia: Stefano Curti.
- BONFINIS, A., 1771. *Antonii Bonfini Asculani Rerum Hungaricarum decades libris XLV. Comprehensae ab origine gentis ad annum MCCCCXCV.* Editio septima. Lipsiae: Ioannis Paulli Kraus.
- BURBURY, J., 1671. *A relation of a journey of the Right Honourable My Lord Henry Howard, from London to Vienna, and thence to Constantinople, In the company of his Excellency Count Lesley, Knight of the Order of the Golden Fleece, Councillour of State to his Imperial Majesty, etc. And Extraordinary Ambassadour from Leopoldus, Emperor of Germany to the Grand Signior, Sultan Mahomet Han the Fourth. Written by John Burbury Gent.* London: Collins and Ford.
- DRIESCH, G. C., 1723. *Historische Nachricht von der Röm. Kayserl. Groß-Botschafft nach Constantinopel welche auf allergnädigsten Befehl Sr. Röm. Kayserlichen und Catholischen Majestät Carl des Sechsten, nach glücklich vollendeten zweyjährigen Krieg, Der Hoch- und Wolgebohrne des H. R. ReichsGraf Damian Hugo von Virmond, rühmlichst verrichtet... Nürnberg: Peter Conrad Monath.*
- GERLACH, S., 1674. *Stephan Gerlachs deß Aeltern Tage-Buch der von zween glorwürdigsten römischen Kaysern, Maximiliano und Rudolpho ... an die Ottomannische Pforte zu Constantinopel abgefertigten und durch den Wohlgebohrnen Herrn Hn. David Ungnad ... zwischen dem Ottomanischen und Römischen Kayserthum ... glücklichst-vollbrachter Gesandtschafft. Auß denen Gerlachischen ... auffgesetzten u. nachgelassenen Schrifften herfür gegeben durch ... Samuelem Gerlachium.* Frankfurth am Mayn: Zunner.
- MANGINI, I. A., 1596. *Geographiae universae. Tum veteris tum novae absolutissimum opus duobus voluminibus distinctum. In quorum priore habentur Cl. Ptolemaei Pelusiensis geographicae enarrationis libri octo: quorum primus, qui praecepta ipsius facultatis omnia complectitur, commentariis uberimis illustratus est a Io. Antonio Magino Patavino. In secundo volumine insunt Cl. Ptolemaei antiquae orbis tabulae XXVII. ad priscas historias intelligendas summe necessariae Et tabulae XXXVII. recentiores, quibus universi orbis pictura, ad facies, singularumque eius partium, regionum, ac provinciarum ob oculos pater nostro saeculo congruens. Una cum ipsarum tabularum copiosissimis expositionibus, quibus singula orbis partes, provincia, regiones, imperia, regna, ducatus. et alia dominia, pro ut nostro tempore se habent, exacte describuntur. Auctore eodem Io. Ant. Magino Patavino. Vol. II. Venetiis: Galignani.*

- MOTRAYE, A. de la, 1727. *Voyages du Sr. A. de la Motraye, en Europe, Asie et Afrique*, vol. 2. La Haye: T. Johanson & J. van Duren.
- OMICHIUS, F., 1582. *Beschreibung Einer Legation und Reise, von Wien aus Ostereich auff Constantinopel: Durch den Wolgeborenen Herrn, Herrn David Ungnadn, Freyherrn zu Sonneck, und Pfandsherrn auf Bleyburgk, Auß Römischer Keyserlichen Maiestat befehlig und abforderung an den Türkischen Keyser; Anno 72. verrichtet; Darinn die Geschenck so S.G. dem Türcken, seinen Räthen und Befehlichhabern selbst uberantwortet, und sonsten viel schöner Historien, Antiquiteten und Geschichte, gar lustig zu lesen, beschrieben unnd verfasst sein, vormals nie außgangen*. Mecklenburg: Güstrow.
- PIGAFETTA, M., 1585. *Itinerario di Marc 'Antonio Pigafetta gentil'huommo Veccentino*. Londra: apresso Giouanni Wolfio Inglese.
- STOCHOVE, V., 1643. *Voyages du sieur de Stochove faict es années 1630, 1631, 1632, 1633*. A Bruxelles: Hubert Anthoine Velpius.
- STUART, J., REVETT, N., 1762. *Antiquities of Athens*. London: John Haberkorn.
- TAFFERNER, P., 1668. *Caesarea legatio, quam Mandante Augustissimo Rom. Imperatore Leopoldo I. ad Portam Ottomanicam suscepit, perfecitque Excellentissimus dominus, dominus Walterus S.R.I. comes de Leslie ... Succincta naratione exposita ... a R. P. P. T. S. J. Viennae: Typus Matthaei Cosinerovij*.
- VERANTIUS, A., 1774. *Iter Buda Hadrianopolim anno MDLIII exaratum ab Antonio Verantio tunc Quinquecclesiensi, mox Agriensi episcopo, ac demum archiepiscopo Strigoniensi, regio in Hungaria locumtenenti, magno regni cancellario atque S. R. E. Cardinali electo. Nunc primum e Verantiano cartophylacio in lucem editum*. Venetiis: Aloysius Milocco.

ANCIENT SERDICA IN THE WESTERN TRAVELOGUES OF THE 16TH – 18TH CENTURIES

✉ **Dr. Ivan Valchev, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-9708-1067

Faculty of History

Sofia University "St Kliment Ohridski"

15, Tzar Osvoboditel Blvd.

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: ivulchev@uni-sofia.bg